

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

**з теми: «ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»**

Виконала: студентка II курсу,
групи DOB1-M17z
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньою програмою Дошкільна освіта
(заочна форма навчання)
Шерстянка Валентина Сергіївна

Керівник:
Гордійчук М.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Мартіна О.В.,
кандидат філологічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	7
1.1. Проблема мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку у різноманітних наукових підходах.....	7
1.2. Чинники та критерії комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільника.....	11
1.3. Мовленнєвий розвиток дитини в контексті нової редакції Базового компонента.....	24
1.4. Вплив мовленнєво-розвивального середовища в закладі дошкільної освіти на розвиток мовлення дитини 5-го року життя.....	28
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	39
2.1. Визначення стану сформованості комунікативної компетенції старших дошкільників.....	39
2.2. Формування фонетичної компетентності дошкільників.....	49
2.3. Методика формування виразності мовлення дошкільників у процесі драматизації та інсценування художніх творів.....	65
2.4. Аналіз дослідно-експериментальної роботи.....	77
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Актуальність дослідження. Серед багатьох аспектів дошкільної лінгводидактики проблема розвитку мовленнєвих умінь і навичок в дітей дошкільного віку завжди привертала увагу як теоретиків, так і практиків. Актуальність проблеми зумовлюється пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті та “Діти України”, Законів України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту” щодо модернізації дошкільної освіти, використання етнопедагогічного і сучасного вітчизняного і зарубіжного досвіду навчання мови з урахуванням провідної ролі усного мовлення в психічному розвитку дітей, необхідності невідкладного виконання соціального замовлення на формування національно свідомої, активної, духовно багатой мовної особистості.

Мовленнєва компетенція – це здатність дітей розв’язувати комунікативно-мовленнєві завдання завдяки добору адекватних комунікативній меті і проблемній ситуації змісту, способів комунікативної діяльності, вмінню будувати різні форми монологічних (розповідь, опис, міркування, пояснення) і діалогічних (ситуативна розмова, діалог-розпитування, бесіда) висловлювань, використовуючи при цьому засоби виразності мовлення.

Мовленнєве спілкування дітей відбувається у процесі формування комунікативно-мовленнєвої діяльності. Змістовий бік її розвитку пов’язаний з формуванням когнітивно-комунікативної, орієнтувально-планувальної, організаційно-комунікативної, мовленнєвої, комунікативно-діяльнісної компетенцій. Мовленнєва компетенція означає готовність і спроможність особистості адекватно й доречно використовувати мову в конкретних ситуаціях буття (висловлювати власні думки, бажання, наміри, прохання тощо), застосовувати при цьому як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності.

Триєдина мета цілеспрямованої роботи з розвитку мовлення дошкільників полягає у формуванні мовленнєвої компетенції як однієї з головних базисних характеристик особистості. Вона спрямована на активне системне застосування

взаємопов'язаних педагогічних дій: розвитку мовлення, навчання мови та мовленнєвого виховання.

Навчання мови і розвиток мовлення дітей не зводяться лише до мовленнєвої діяльності, реалізації та використання мовної системи. Базисний компонент мовленнєвого розвитку дитини-дошкільника включає: діалогічну, монологічну, лексичну, фонетичну, граматичну та мовленнєву компетенцію.

Процес формування мовлення в дошкільному дитинстві відбувається на всіх рівнях – фонетичному, лексичному, граматичному, текстовому, оскільки дитина опановує всі одиниці мови: звук, слово, словоформи, словосполу-чення, речення і текст. Тож зауважимо, що результативність процесу мовленнєвого розвитку забезпечує міцний взаємозв'язок завдань виховання звукової культури мовлення, розвитку словника, формування граматично правильного мовлення та розвитку зв'язного діалогічного й монологічного мовлення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема розвитку мовлення дітей дошкільного віку є досить складною і багатоаспектною. До неї зверталися психолінгвісти, лінгвісти, педагоги, методисти, дефектологи (А.Г.Арушанова, А.М.Богущ, О.М.Гвоздєв, Л.О.Калмикова, Г.І.Ніколайчук, В.К.Орфинська, Ф.О.Сохін, В.В.Тищенко, М.К.Шеремет та ін.). Вивченню психологічних закономірностей формування правильної звуковимови присвячено ряд досліджень (П.П.Блонський, Л.С.Виготський, А.З.Захарова, Д.Б.Ельконін, І.М.Колобова, О.О.Леонтєв, О.Р.Лурія, Д.Ф.Ніколенко, М.Т.Попова, Є.Ф.Соботович, Ф.О.Сохін та ін.). Виявлено механізми оволодіння дітьми граматичним ладом мови шляхом з'ясування реальних відношень, що лежать в основі абстрагування і кодифікації граматичних смислів і їх реалізації у формальних засобах. Спеціальні дослідження (А.Г.Арушанова, А.М.Богущ, Л.О.Калмикова, М.С.Лаврик, Н.А.Лопатинська, Н.В.Маковецька, Г.І.Ніколайчук та ін.) дали змогу визначити педагогічні умови формування механізму граматичного структурування смислів (морфологічного, словотвірного і синтаксичного) та практичного засвоєння граматики дітьми дошкільного віку.

Зважаючи на актуальність проблеми, була обрана тема дипломного дослідження: **“Формування мовленнєвої компетентності дошкільників засобами інноваційних технологій”**.

Об'єкт дослідження – процес формування мовленнєвої компетентності дошкільників.

Предмет дослідження: вплив інноваційних технологій на формування мовленнєвої компетентності дошкільників

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати ефективні методи та прийоми формування мовленнєвої компетентності дошкільників засобами використання інноваційних технологій.

Відповідно до мети дипломної роботи реалізувати такі **завдання:**

- аналіз різноманітної наукової літератури з проблеми дослідження;
- вивчення методичної документації;
- проаналізувати науково-теоретичні та концептуальні положення розвитку мовлення в дітей дошкільного віку;
- виявити типові помилки в мовленні дітей і з'ясувати причини їх виникнення;
- теоретично обґрунтувати методику формування мовленнєвої компетентності дошкільників засобами використання інноваційних технологій;
- підвести підсумки курсового дослідження.

Методи дослідження:

1. Аналіз наукової, методичної літератури, наукових статей, фахових періодичних видань, вивчення передового педагогічного досвіду.
2. Спостереження та аналіз різних видів діяльності дітей, анкетування, індивідуальні бесіди, діагностичні методики.
3. Педагогічний експеримент.
4. Математична обробка отриманих експериментальних даних.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження розглядалися й обговорювалися на засіданнях студентського наукового гуртка. За

результатами дослідження здійснено доповідь на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії педагога з дитиною» (22 – 23 жовтня 2018 року, м. Кам'янець-Подільський). Тема доповіді: Методика формування виразності мовлення дошкільників у процесі драматизації та інсценування художніх творів.

Експериментальна база дослідження: дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти «Сонечко» села Бубнівка, Городоцького району, Хмельницької області. Вікова група старшого дошкільного віку. Кількість дітей – 26.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Висновки

В результаті проведеної теоретико-експериментальної роботи з теми дослідження, нами були зроблені відповідні висновки. Виходячи з аналізу наукової літератури, було визначено, що проблема формування й розвитку мовної, мовленнєвої компетентностей залишається важливою впродовж усього терміну навчання. Мовна компетентність – складне й багатогранне поняття. У широкому розумінні його варто вживати на позначення явища певного рівня обізнаності конкретного суб'єкта чи суб'єктів з ідеальною знаковою системою рідної або іноземної мови (мов). Мовленнєва компетентність є різновидом комунікативної і означає здатність людини до практичного використання знань про мову в процесі спілкування – з певною усвідомленою метою, у визначених мовленнєвих ситуаціях.

Мовленнєвий розвиток дошкільника – складний психологічний процес, що не зводиться до простого відтворення дитиною почутої мови. Він визначається мірою сформованості знань, умінь та навичок дитини й виявляється в соціальній та інтелектуальній активності в колі дорослих та однолітків. У формуванні мовленнєвої компетентності лежить триєдина мета: розвиток мовлення, навчання мови та мовленнєве виховання. Оптимальний рівень мовленнєвої компетентності дошкільників досягається створенням розвивального мовленнєвого середовища, у якому діти перебувають. Пріоритетами для розвивального середовища мають бути спілкування, обговорення, мовленнєво-творча діяльність, роздуми вголос без страху помилитися чи мати іншу думку, ніж дорослий. Своєчасно сформована мовленнєва компетентність у дошкільному віці є головною умовою подальшого успішного навчання у школі.

Шляхом аналізу сучасних досліджень й науково-методичних розробок, було визначено, що найефективнішим засобом у процесі розвитку мовленнєвої компетенції є ігри-фантазування. У них дошкільник має змогу грати зі словами, промовляючи низку звуків рідної мови, створює незвичайні слова, загадки,

віршики, казки, оповідання. У грі-фантазуванні дитина може поекспериментувати, багаторазово виконати будь-яку дію, від якої вона отримує задоволення й наявний продукт її діяльності.

Ігри-фантазування передбачають насамперед розвиток мовлення, виховання культури мови дитини, що передбачає особливу організацію мовної роботи, націлену на збагачення словника, граматичну упорядкованість, зв'язність висловлювання в процесі творчої роботи, розвиток поетичної чутливості до краси й точності художнього слова, який сприяє прояву естетичної функції дитячого мовлення. Вони сприяють розвитку зв'язного мовлення в дітей, відіграють важливу роль у досягненні дітьми високого рівня мовленнєвої культури, що характеризується багатством, точністю й виразністю, формують у дітей граматичну компетентність, розвивають всі психічні процеси, а головне – спонукають дитину до творчості, до самостійної творчої діяльності.

Задля експериментальної перевірки методики розвитку мовленнєвих творчих здібностей у старших дошкільників засобами ігор-фантазувань, був проведений педагогічний експеримент на базі дитячого садка №127 м. Кривий Ріг. Аналіз результатів констатувального етапу експерименту дозволив підтвердити наявність трьох рівнів сформованості показників у дітей: високий – 13%, середній – 47%, низький – 40%. За результатами констатувального експерименту була побудована відповідна методика роботи, яка складалась з комплексу ігор-фантазувань, включених в заняття з розвитку мовлення. Організація роботи передбачала дотримання педагогічних принципів: урахування вікових та індивідуальних особливостей, виховання в діяльності і спілкуванні, стимулювання дитини до саморозвитку і створення психологічного клімату.

Контрольний етап експерименту показав, що рівень мовленнєвої компетенції в дітей старшого дошкільного віку в експериментальній групі підвищився – високий рівень – 18%, середній – 62%, а низький рівень – 20%, а в контрольній групі залишився майже незмінним – високий рівень – 26%, середній – 64%, а низький – 10%.

Отже, мета і задачі нашого курсового дослідження були реалізовані, гіпотеза, а саме, рівень розвитку мовлення та мовної компетенції дошкільників є ключовим аспектом визначення рівня сформованості комунікативної діяльності – підтверджена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенбарт М. М. Результати порівняльної характеристики рівнів сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку / М. М. Айзенбарт // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. 2015. Вип. 67. С. 163-170. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_67_31 (дата звернення : 29.10.2018).
2. Бачинський П. Материнська мова та інтелект дитини // Дошкільне виховання. 2002. №3. С. 3 – 5.
3. Богуш А. М. Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови. Київ : Вища шк., 2007. 542 с.
4. Богуш А. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах. Київ : Слово, 2011. 440 с.
5. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах : підруч. для студентів вищих навчальних закладів, факультетів дошкільної освіти. Київ : Слово, 2006. 304 с.
6. Богуш А. М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі: практикум : навч. посіб. Київ : Вища шк., 1995. 192 с.
7. Богуш А. М. Мова ваших дітей : посібник. Київ : Рад. шк., 1989. 130 с.
8. Богуш А. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Одеса : Ярослав, 2004. 175 с.
9. Богуш А. Мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини // Дошкільне виховання. 2013. № 7. С. 6–10.
10. Богуш А. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до семи років : монографія. Київ : Слово, 2010. 374 с.
11. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч.-метод. посіб. Київ : Слово, 2008. 226 с.

12. Боровик Т. Розвиток мовлення дітей засобами гри-драматизації // Джерела. 2016. № 2. С. 8.
13. Вашуленко М. Мовленнєвий розвиток дошкільників – запорука їхньої наступної успішності // Дитячий садок. 2004. №20. С. 4–5.
14. Гавриш Н. Мовлення – основа і спосіб мислення // Дитячий садок. 2012. № 34–35. С. 50–52.
15. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання // Дошкільнє виховання. 2003. №7. С. 12–14.
16. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення // Дитячий садок. 2005. №2. С. 2–5.
17. Гавриш Н. Художньому слову – гідне місце в освітньому просторі // Дошкільнє виховання. 2006. № 3. С. 15.
18. Гончаренко А. Комунікативна компетентність – головна мета // Дошкільнє виховання. 2008. №7. С. 12 – 15.
19. Гончаренко А. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей // Дошкільнє виховання. 2004. № 7. С. 22–23.
20. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
21. Григораш І. Розвиток мовлення: використання власних розробок для дітей старшого дошкільного віку // Психолог дошкільця. 2015. № 12. С. 6–9.
22. Гусак Т. Інтерактивний семінар «Формування життєвої компетентності дошкільника» // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2009. №8. С. 6-11.
23. Дитина: програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець ; наук. кер. програмою: О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко, Н. В. Кудикіна. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 492 с.
24. Довбик Д. Розвиваємо мовлення дитини // Дошкільнє виховання. 2001. №3. С. 12–13.
25. Дошкільна лінгводидактика: хрестоматія : навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / упоряд. А. М. Богущ. Київ : Слово, 2005. 720 с.

26. Дошкільна освіта: словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упоряд.: К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя : ЛІПС ЛТД, 2010. 324 с.
27. Дронова О. Дошкільник у світі краси: як сприймають, розуміють і пояснюють красу діти 5–6 років // Дитина-педагог: сучасний погляд : монографія / за заг. ред. Н. Гавриш. Луганськ : Альма-матер, 2010. С. 277–325.
28. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
29. Дуткевич Т. В. Загальна психологія: теоретичний курс : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Д. Г. Зволейко, 2015. 432 с.
30. Жильцова О. Л. Виховання правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку. Київ : Рад. школа, 1971. 160 с.
31. Завязун Т. Труднощі у спілкуванні? Допоможе гра! // Дошкільне виховання. 2013. № 7. С. 6–10.
32. Загальна психологія : навч. посіб. / О. Скрипченко, Л. Волинська, З. Огороднійчук та ін. Київ : АПН, 2002. 464 с.
33. Загальна психологія : підручник / за заг. ред. С. Д. Максименка. 2-ге вид. , переробл. і допов. Вінниця : Нова Книга, 2004. 704 с.
34. Калмикова Л.О. Перспективність і наступність в навчанні мови й розвитку мовлення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку : психолінгвістичний і лінгвометодичний виміри : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Слово», 2017. 448 с.
35. Калмикова Л. Теоретичні основи і шляхи вдосконалення підготовки дітей до школи // Дошкільне виховання. 2009. № 12. С. 12–15.
36. Кожевникова Т. Школа педагогічної майстерності: Мовленнєвий розвиток дошкільнят // Дошкільне виховання. 2004. №12. С. 7 – 9.
37. Коваленко А. Планета Навпаки: мовна розвага для старших дошкільнят // Дошкільне виховання. 2012. № 11. С. 26–27.
38. Колодич О.Б. Сучасні підходи до вивчення мовленнєвої діяльності // Педагогіка і психологія. 2004. №4. С. 55 – 60.
39. Костюк Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей. Київ : Знання, 1963. 80 с.

40. Крутій К. Л. Вчимося мови та розмови, або Українська разом із матусею. Запоріжжя : Просвіта, 1999. 336 с.
41. Крутій К. Л. Концепції, проектування, технології створення // Освітній простір дошкільного навчального закладу : [монографія]. Запоріжжя : ЛПІС, 2009. Ч. I. С. 23–27.
42. Крутій К. Л. Розвиваємо у дитини мовлення, інтелект і здібності. Запоріжжя : ЛПІС, 1999. 60 с.
43. Курінна С. Особливості сприймання та розуміння гумору дітьми дошкільного віку // Дитина-педагог: сучасний погляд : монографія / за заг. ред. Н. Гавриш. Луганськ : Альма-матер, 2010. С. 143–156.
44. Лещенко О. М. Художня література як засіб морального виховання дітей дошкільного віку. Київ : Рад. школа, 1961. 68 с.
45. Лисенко Н. В. Педагогіка українського дошкільця : навч. посіб. Київ : Вища шк., 2006. Ч. 1. 302 с.
46. Логвинчук С. Мовленнєва компетенція – засобами гри: досвід // Дошкільне виховання. 2016. № 2. С. 11–15.
47. Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку. Одеса : ПНЦ АПН України, 2005. 319 с.
48. Луценко І. Культура мовленнєвого спілкування: зміст і методи роботи: розвиток мовлення // Дошкільне виховання. 2004. №5. С. 10 – 13.
49. Луценко І. Спілкуємось на рівних: організація комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільнят на засадах дитино центризму // Дошкільне виховання. 2015. № 1. С. 5–10.
50. Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2004. 704 с.
51. Мацько Л. Матимемо те, що зробимо. До питання формування мовної культури // Дивослово. 2001. №9. С. 2 – 3.
52. Навчання дітей дошкільного віку рідної мови : навчальний посібник / уклад. Л.В. Іщенко. Умань: ПП «Жовтий», 2013. 138 с.
53. Наумчук М.М. Говоримо, читаємо, пишемо. Тернопіль, 1997. 32 с.

54. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник. Київ : Кондор, 2011. 469 с.
55. Пасічник А. Мовленнєві заняття в системі сучасної дошкільної освіти // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2009. №2. С. 53 – 58.
56. Пироженко Т. Сучасні підходи до мовленнєвого розвитку дітей // Дошкільне виховання. 2001. №1. С. 10 – 11.
57. Подліна С.В. Розвиток мовленнєвої компетенції // Дошкільний навчальний заклад. 2012. №1. С. 5–10.
58. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентністний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: [бібліотека з освітньої політики / під. заг. ред. О.В. Овчарук]. К.: «К.І.С.», 2003. С. 16 – 25.
59. Програма розвитку дитини дошкільного віку “Українське дошкілля” / О. І. Білан, Л. М. Возна та ін. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 264 с.
60. Протас М. Б. Сучасні підходи до організації роботи з формування мовленнєвого етикету дітей дошкільного віку. URL : <http://dyvokray.org.ua/2013-08-21-06-32-39/277-protas-m-b-suchasni-pidhodi-do-organizacii-roboti-z-formuvannja-movlennevogo-etiketu-ditej-doshkilnogo-viku> (дата звернення : 22.02.2018).
61. Романюк І. Система планування освітньої роботи з розвитку мовлення дітей дошкільного віку // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2013. №3. С. 33–38.
62. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
63. Сарапулова Є. Віршуємо змалку // Дошкільне виховання. 2011. № 11. С. 12–15.
64. Сарапулова Є. Складання розповідей у дитсадку і в школі // Дошкільне виховання. 2011. № 10. С. 22–24.
65. Седунова А. Розвиваємо мовлення у грі // Дошкільне виховання. 2011. № 9. С. 31–33.
66. Стрюк К. Ще раз про розвиток мовлення: Пріоритетні напрями розвитку мовленнєвої діяльності дошкільнят // Дитячий садок. 2004. №47. С. 8 – 10.

67. Федорович Л. О. Підготовка дітей до навчання: сучасний підхід // Зб. наук. праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2001. Вип. 1. С. 66–71.
68. Формування комунікативних компетенцій дітей дошкільного віку. URL : http://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/6227/440188/sitepage_38/files/metodichka_1.pdf (дата звернення : 09.02.2018).
69. Формування мовленнєвої компетенції дошкільника в організованій та самостійній діяльності. URL : http://weselka.at.ua/news/formuvannja_movlennevoji_kompetenciji_doshkilnika_v_organizovani_j_ta_samostijnij_dijalnosti/2011-12-14-14 (дата звернення : 10.01.2018).
70. Формування комунікативної компетенції дітей дошкільного віку: методи інтерактивної взаємодії. URL : <http://vndnz77.org.ua/faxrad/konsultatsiji-dlya-pedagogiv/36-konsultatsiji-dlya-pedagogiv/241-formuvannya-komunikativnoji-kompetentsiji-ditej-doshkilnogo-viku-metodi-interaktivnoji-vzaemodiji> (дата звернення : 12.10.2017).
71. Хомский Н. Язык и мышление / Пер. с англ.: Под ред. В.В. Раскина. М.: Изд-во Московского университета, 1972. 122 с.
72. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Харків : Прапор, 2004. 640 с.